E S M A V E S I F A T (1)

ESMA VE SIFAT : (SÖZLER-DEN) “Her şeyde aşikâre, vahdaniyetin çok delilleri var.”(söz.55)

“Bu kâinatı bütün esmasının kemalâtını ifade eden masnuatla tezyin ederek seyir için garib ve ince san'atlarla süslenilmiş bir saraya benzetsin de, rehber bir muallim tayin etmesin?”(56)

“Kurûn-u sâlifede cereyan eden âsi ve mütemerrid kavimlere gelen azablar gösteriyor ki: İnsan başı boş değil, bir celal ve gayret sillesine her vakit maruzdur.”(59)

“Demek hüsün ve cemal, görmek ve görünmek ister.”(62)

“Acaba hiç kabil midir ki: İnsan, hilafet ve emanetle mükerrem olsun, rububiyetin külliyat-ı şuununa şahid olarak kesret dairelerinde, vahdaniyet-i İlahiyenin dellâllığını ilân etmekle, ekser mevcudatın tesbihat ve ibadetlerine müdahale edip zabitlik ve müşahidlik derecesine çıksın da sonra kabre gidip, rahatla yatsın ve uyandırılmasın? Küçük büyük her amellerinden sual edilmesin? Mahşere gidip mahkeme-i kübrayı görmesin? Hâyır ve aslâ!..”(70)

“İnsan çendan bütün esmaya mazhar ve bütün kemalâta müstaiddir.”(311)

“Cenab-ı Hak ezelîdir, ebedîdir, evvel ve âhirdir. Hiçbir cihette ne zâtında, ne sıfâtında, ne ef'alinde naziri, küfvü, şebihi, misli, misali, mesîli yoktur. Yalnız ef'alinde, şuununda teşbihi ifade eden mesel var): “(383,433,569)

“(Mi’raç yolculuğu ile alakalı olarak)Bu seyahat-ı cüz'iyede bir seyr-i umumî ve bir urûc-u küllî var ki; tâ Sidret-ül Münteha'ya, tâ Kab-ı Kavseyn'e kadar meratib-i külliye-i esmaiyede gözüne, kulağına tesadüf eden âyât-ı Rabbaniyeyi ve acaib-i san'at-ı İlahiyeyi işitmiş, görmüştür, der.”(525,398)

“(Kur’an)Hem bütün esma-i hüsnanın iktiza ettikleri ahkâmları cem'etmiş, o ahkâmın tenasübünü muhafaza etmiş.”(409)

“Her cihetle mu'cizatlı bu Kur'an, surelerinin icmaıyla ve âyâtının ittifakıyla ve esrar ve envârının tevafukuyla ve semerat veBir çiçek, kendince bir nakş-ı san'atı gösterip, lisan-ı haliyle esma-i Fâtır'ı zikrettiği gibi; küre-i arz bahçesi dahi, bir çiçek hükmündedir. Gayet muntazam küllî vazife-i tesbihiyesi vardır. âsârının tetabukuyla bir tek Vâcib-ül Vücud'un vücuduna ve vahdetine ve sıfâtına ve esmasına deliller ile isbat suretinde öyle şehadet etmiş ki; bütün ehl-i imanın hadsiz Sâni'-i Zülcelal'in dahi -Onuncu Söz'de kat'iyyen isbat edildiği üzere- Hakîm, Rahîm, Hafîz, Âdil gibi ekser esma-i hüsnası, haşir ve kıyametin gelmesini ve saadet-i ebediyenin vücudunu iktiza ederler ve saadet-i ebediyenin tahakkukuna kat'î delalet ederler. şehadetleri, onun şehadetinden tereşşuh etmişler."(419)

“Madem hayat, esma-i hüsnanın nukuşunu gösterir. Hayatın başına gelen her şey hasendir.”(441)

“ Zira bütün mevcudat, esmasının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcib-ül Vücud'u bulan, her şeyi bulur.”(447)

“Bir çiçek, kendince bir nakş-ı san'atı gösterip, lisan-ı haliyle esma-i Fâtır'ı zikrettiği gibi; küre-i arz bahçesi dahi, bir çiçek hükmündedir. Gayet muntazam küllî vazife-i tesbihiyesi vardır.”(480)

“Sâni'-i Zülcelal'in dahi -Onuncu Söz'de kat'iyyen isbat edildiği üzere- Hakîm, Rahîm, Hafîz, Âdil gibi ekser esma-i hüsnası, haşir ve kıyametin gelmesini ve saadet-i ebediyenin vücudunu iktiza ederler ve saadet-i ebediyenin tahakkukuna kat'î delalet ederler.”(492)

“Evet Cennet-Cehennem, şecere-i hilkatten ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalının iki meyvesidir ve şu silsile-i kâinatın iki neticesidir ve şu seyl-i şuunatın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havzıdır ve lütuf ve kahrın iki tecelligâhıdır ki; dest-i kudret bir hareket-i şedide ile kâinatı çalkaladığı vakit, o iki havuz münasib maddelerle dolacaktır.”(499)

“Tahavvül ve tegayyür için zıdları birbirine hikmetle karıştırdı ve karşı karşıya getirdi. Zararları menfaatlara mezcederek, şerleri hayırlara idhal ederek, çirkinlikleri güzelliklerle cem'ederek, hamur gibi yoğurarak şu kâinatı tebeddül ve tegayyür kanununa ve tahavvül ve tekâmül düsturuna tabi kıldı. Vaktaki meclis-i imtihan kapandı. Tecrübe vakti bitti. Esma-i hüsna hükmünü icra etti. Kalem-i kader, mektubatını tamamıyla yazdı. Kudret, nukuş-u san'atını tekmil etti. Mevcudat, vezaifini îfa etti. Mahlukat, hizmetlerini bitirdi. Herşey, manasını ifade etti.”(499)

“Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesselâm, çünki ism-i a'zama mazhardır ve nübüvveti umumîdir ve bütün esmaya mazhardır.”(529)

“Ağacın tedbirini gören zât, o tedbir ile alâkadar bütün esmasıyla, ağacın vücudundan maksud ve icadının gayesi olan her bir semereye müteveccihtir.”(574)

“ Şu seyl-i kâinattaki muvakkat parlayan mehasin ve kemalât, bir Şems-i Sermedî'nin lemaat-ı cemal-i esmasıdır.”(580)

“ Ehadiyet ve samediyet-i İlahiye, herbir şeyde, hususan zîhayatta, hususan insanın mahiyet âyinesinde bütün esmasıyla bir cilvesi olduğu gibi; vahdet ve vâhidiyet cihetiyle dahi, mevcudat ile alâkadar her bir ismi bütün mevcudatı ihata ediyor.”(9)

“Bu kâinatın daire-i kübrasında binbir İsm-i İlahî'nin cilvesinden uzanan nuranî atkılar, kâinat sîmasında öyle bir sikke-i Rahmet içinde bir hâtem-i rahîmiyeti ve bir nakş-ı şefkati dokuyor ve öyle bir hâtem-i inayeti nescediyor ki, Güneşten daha parlak kendini akıllara gösteriyor.”(11)

“Evet zeminin yüzünde öyle bir hâtem-i rahmet ve sikke-i ehadiyet bulunduğu gibi, insanın mahiyet-i maneviyesinin sîmasında dahi öyle bir sikke-i rahmet vardır ki, küre-i arz sîmasındaki

sikke-i merhamet ve kâinat sîmasındaki sikke-i uzma-yı rahmetten daha aşağı değil. Âdeta binbir ismin cilvesinin bir nokta-i mihrakiyesi hükmünde bir câmiiyeti var.”(11)

“İnsan, ism-i Rahman'ı tamamıyla gösterir bir surettedir. Evet sâbıkan beyan ettiğimiz gibi, kâinatın sîmasında binbir ismin şualarından tezahür eden ism-i Rahman göründüğü gibi, zemin yüzünün sîmasında rububiyet-i mutlaka-i İlahiyenin hadsiz cilveleriyle tezahür eden ism-i Rahman gösterildiği gibi, insanın suret-i câmiasında küçük bir mikyasta zeminin sîması ve kâinatın sîması gibi yine o ism-i Rahman'ın cilve-i etemmini gösterir demektir.”(13)

“Bütün vâlidelerin şefkatleri, ancak bir lem'a-i tecelli-i rahmettir.”(29)

“Evet her bir namazın vakti, mühim bir inkılab başı olduğu gibi, azîm bir tasarruf-u İlahînin âyinesi ve o tasarruf içinde ihsanat-ı külliye-i İlahiyenin birer ma'kesi olduğundan, Kadîr-i Zülcelal'e o vakitlerde daha ziyade tesbih ve ta'zim ve hadsiz nimetlerinin iki vakit ortasında toplanmış yekûnüne karşı şükür ve hamd demek olan namaza emredilmiştir.”(37)

“Fecir zamanı, tulûa kadar, evvel-i bahar zamanına, hem insanın rahm-ı madere düştüğü âvânına, hem semavat ve arzın altı gün hilkatinden birinci gününe benzer ve hatırlatır ve onlardaki şuunat-ı İlahiyeyi ihtar eder.

Zuhr zamanı ise, yaz mevsiminin ortasına, hem gençlik kemaline, hem ömr-ü dünyadaki hilkat-ı insan devrine benzer ve işaret eder ve onlardaki tecelliyat-ı rahmeti ve füyuzat-ı nimeti hatırlatır.

Asr zamanı ise, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem âhirzaman Peygamberinin (Aleyhissalâtü Vesselâm) asr-ı saadetine benzer ve onlardaki şuunat-ı İlahiyeyi ve in'amat-ı Rahmaniyeyi ihtar eder.

Mağrib zamanı ise, güz mevsiminin âhirinde pek çok mahlukatın gurubunu, hem insanın vefatını, hem dünyanın kıyamet ibtidasındaki harabiyetini ihtar ile, tecelliyat-ı celaliyeyi ifham ve beşeri gaflet uykusundan uyandırır, ikaz eder.

İşâ' vakti ise, âlem-i zulümat, nehar âleminin bütün âsârını siyah kefeni ile setretmesini, hem kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, hem vefat etmiş insanın bâkiye-i âsârı dahi vefat edip nisyan perdesi altına girmesini, hem bu dâr-ı imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını ihtar ile Kahhar-ı Zülcelal'in celalli tasarrufatını ilân eder.”(38-39)

“Hem hiç mümkün olur mu ki; nihayet derecede bir hüsn-ü zâtî sahibi, cemalinin mehasinini ve hüsnünün letaifini âyinelerde görmek ve göstermek istemesin! Yani bir habib resul vasıtasıyla ki; hem habibdir, ubudiyetiyle kendini ona sevdirir, âyinedarlık eder. Hem resuldür; onu mahlukatına sevdirir, cemal-i esmasını gösterir.”(56)

“Hem mümkün olur mu ki; bu kâinatı bütün esmasının kemalâtını ifade eden masnuatla tezyin ederek seyir için garib ve ince san'atlarla süslenilmiş bir saraya benzetsin de, rehber bir muallim tayin etmesin?”(56)

“Hem hatıra gelmesin ki: Kısacık bir ömürde nasıl ebedî bir azaba müstehak olur? Zira küfür; şu

mektubat-ı Samedaniye derecesinde ve kıymetinde olan kâinatı manasız, gayesiz bir derekeye düşürdüğü için, bütün kâinata karşı bir tahkir olduğu gibi; bu mevcudatta cilveleri, nakışları görünen bütün esma-i kudsiye-i İlahiyeyi inkâr ile red ve Cenab-ı Hakk'ın hakkaniyet ve sıdkını gösteren gayr-ı mütenahî bütün delillerini tekzib olduğundan nihayetsiz bir cinayettir. Nihayetsiz cinayet ise, nihayetsiz azabı îcab eder...”(57)

“Evet şu küçücük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristesini, bütün hazain-i rahmetin anahtarlarını, bütün esmalarının âyinelerini dercetmek; nihayet derecede bir hüsn-ü san'at içinde bir hikmeti gösterir.”(60)

“Hem dahi, kâinatın yüzünde serilmiş olan gayetle güzel ve san'atlı ve parlak ve süslü şu mevcudat; ışık Güneşi bildirdiği gibi, misilsiz manevî bir cemalin mehasinini bildirir ve nazirsiz, hafî bir hüsnün letaifini iş'ar ediyor. O münezzeh hüsün, o mukaddes cemalin cilvesinden, esmalarda, belki her isimde çok gizli defineler bulunduğunu işaret eder.”(62)

“Nasılki şu âlem bütün mevcudatıyla Sâni'-i Zülcelal'ine kat'î delalet eder; Sâni'-i Zülcelal'in de sıfât ve esma-i kudsiyesi, dâr-ı âhirete delalet eder ve gösterir ve ister.”(63)

“Acaba bütün benî-Âdemi arkasına alıp şu Arz üstünde durup, arş-ı a'zama müteveccihen el kaldırıp, nev-i beşerin hülâsa-i ubudiyetini câmi' hakikat-ı ubudiyet-i Ahmediye (A.S.M.) içinde dua eden şu şeref-i nev-i insan ve ferîd-i kevn ü zaman olan Fahr-i Kâinat (A.S.M.) ne istiyor, dinleyelim. Bak, kendine ve ümmetine saadet-i ebediye istiyor, beka istiyor, Cennet istiyor. Hem mevcudat âyinelerinde cemallerini gösteren bütün esma-i kudsiye-i İlahiye ile beraber istiyor. O esmadan şefaat taleb ediyor, görüyorsun.”(65)

“Hem hiç kabil midir ki o Zât-ı Hakîm, şu insanı bütün mahlukat içinde kendine küllî muhatab ve câmi' bir âyine yapıp bütün hazain-i rahmetinin müştemilâtını ona tattırsın, hem tarttırsın, hem tanıttırsın, kendini bütün esmasıyla ona bildirsin, onu sevsin ve sevdirsin.. sonra o bîçare insanı o ebedî memleketine göndermesin? O daimî saadetgâha davet edip mes'ud etmesin?”(75)

“ Evet küfür, mevcudatın kıymetini iskat ve manasızlıkla ittiham ettiğinden, bütün kâinata karşı bir tahkir ve mevcudat âyinelerinde cilve-i esmayı inkâr olduğundan bütün esma-i İlahiyeye karşı bir tezyif ve mevcudatın vahdaniyete olan şehadetlerini reddettiğinden bütün mahlukata karşı bir tekzib olduğundan; istidad-ı insanîyi öyle ifsad eder ki, salah ve hayrı kabule liyakatı kalmaz. Hem bir zulm-ü azîmdir ki, umum mahlukatın ve bütün esma-i İlahiyenin hukukuna bir tecavüzdür. İşte şu hukukun muhafazası ve nefs-i kâfir hayra kabiliyetsizliği, küfrün adem-i afvını iktiza eder.

"İnne'ş-şirke le zulmün a'zîm." ["Muhakkak ki şirk pek büyük bir zulümdür." Lokman Sûresi, 31:13]şu manayı ifade eder.”(75)

“Bu mevcudatın yüzleri âlem-i manaya müteveccihtir, münasib meyveleri orada veriyor ve gözleri esma-i kudsiyeye dikkat ediyorlar, gayeleri o âleme bakıyor. Ve özleri

dünya toprağı altında, sünbülleri âlem-i misalde inkişaf ediyor. İnsan istidadı nisbetinde burada ekiyor ve ekiliyor, âhirette mahsul alıyor. Evet şu eşyanın esma-i İlahiyeye ve âlem-i âhirete

müteveccih yüzlerine baksan göreceksin ki; mu'cize-i kudret olan her bir çekirdeğin bir ağaç kadar gayesi var.”(77)

“Haşir mes'elesi öyle râsih bir hakikattır ki, Küre-i Arzı yerinden kaldıracak, kırıp atacak bir kuvvet o hakikatı sarsamaz. Zira o hakikatı Cenab-ı Hak bütün esma ve sıfâtının iktizası ile tesbit ediyor ve Resul-i Ekrem'i bütün mu'cizat ve berahiniyle tasdik ediyor ve Kur'an-ı Hakîm bütün hakaik ve âyâtıyla onu isbat ediyor ve şu kâinat bütün âyât-ı tekviniye ve şuunat-ı hakîmanesi ile şehadet ediyor.

Belki kâinatın tedbirinde tecelli eden bütün esma-i İlahiye, âhireti iktiza eder, belki istilzam eder.”(80)

“Yeryüzünde bulunan parlak şeylerin Güneşin akisleriyle parlamaları ve denizlerin yüzlerinde kabarcıklar, ziyanın lem'alarıyla parlayıp sönmeleri, arkalarından gelen kabarcıklar, gidenler gibi yine hayalî Güneşçiklere âyinelik etmeleri; bilbedahe gösteriyor ki: O lem'alar, yüksek birtek Güneşin cilve-i in'ikasıdırlar ve Güneşin vücudunu muhtelif diller ile yâdediyorlar ve ışık parmaklarıyla ona işaret ediyorlar. Aynen öyle de: Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un Muhyî isminin cilve-i a'zamı ile berrin yüzünde ve bahrın içindeki zîhayatların kudret-i İlahiye ile parlayıp, arkalarından gelenlere yer vermek için "Ya Hayy" deyip perde-i gaybda gizlenmeleri; bir hayat-ı sermediye sahibi olan Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına ve vücub-u vücuduna şehadetler, işaretler ettikleri gibi, umum mevcudatın tanziminde eseri görünen ilm-i İlahîye şehadet eden bütün deliller ve kâinata tasarruf eden kudreti isbat eden bütün bürhanlar ve tanzim ve idare-i kâinatta hükümferma olan irade ve meşieti isbat eden bütün hüccetler ve kelâm-ı Rabbanî ve vahy-i İlahînin medarı olan risaletleri isbat eden bütün alâmetler, mu'cizeler ve hâkezâ yedi sıfât-ı İlahiyeye şehadet eden bütün delail, bil'ittifak Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına delalet, şehadet, işaret ediyorlar. Çünki nasıl bir şeyde görmek varsa, hayatı da vardır. İşitmek varsa, hayatın alâmetidir. Söylemek varsa, hayatın vücuduna işaret eder. İhtiyar, irade varsa, hayatı gösterir. Aynen öyle de; bu kâinatta âsârıyla vücudları muhakkak ve bedihî olan kudret-i mutlaka ve irade-i şamile ve ilm-i muhit gibi sıfatlar, bütün delailleri ile Zât-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına ve vücub-u vücuduna şehadet ederler ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıklandıran ve bir cilvesiyle bütün dâr-ı âhireti zerratıyla beraber hayatlandıran hayat-ı sermediyesine şehadet ederler.”(98-99)

“Her meyvedar ağaç, ve çiçekli bir otun da amelleri var, fiilleri var, vazifeleri var. Esma-i İlahiyeyi ne şekilde göstererek tesbihat etmiş ise ubudiyetleri var.”(106)

“(Bahtiyar cemaat)Evet namazın mütenevvi ezkâr ve harekâtıyla işaret ettiği vezaifi, makamatı, mufassalan gördüler.”(111)

“Sâniyen: Esma-i kudsiye-i İlahiyenin cilveleri olan bedayiine ve parlak eserlerine dellâllık makamında görünmekle "Sübhanallah, Velhamdülillah" diyerek takdis ve tahmid vazifesini îfa ettiler..

Râbian: Esma-i İlahiyenin definelerindeki cevherleri, manevî cihazat mizanlarıyla tartıp bilmek makamında, tenzih ve medih vazifesine başladılar.”(111)

“Amma füccar ve eşrar olan diğer güruh ise: Hadd-i büluğ ile şu âlem sarayına girdikleri vakit, bütün vahdaniyetin delillerine karşı küfür ile mukabele edip ve bütün nimetlere karşı küfran ile mukabele ederek ve bütün mevcudatı kıymetsizlikle kâfirane bir ittiham ile tahkir ettiler ve bütün esma-i İlahiyenin tecelliyatına karşı red ve inkâr ile mukabele ettiklerinden, az bir vakitte nihayetsiz bir cinayet işlediler; nihayetsiz bir azaba müstehak oldular. Evet insana sermaye-i ömür ve cihazat-ı insaniye, mezkûr vezaif için verilmiştir.”(113)

“Âleme tecelli eden esma-i kudsiye-i İlahiyenin bütün tecelliyatının aksamını, birer birer, size o cihazat vasıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla tanıyarak iman getirmelisiniz.”(114)

İkincisi: Senin fıtratında vaz'edilen cihazatın anahtarlarıyla esma-i kudsiye-i İlahiyenin gizli definelerini açmaktır, Zât-ı Akdes'i o esma ile tanımaktır.

Üçüncüsü: Şu teşhirgâh-ı dünyada, mahlukat nazarında, esma-i İlahiyenin sana taktıkları garib san'atlarını ve latif cilvelerini bilerek hayatında teşhir ve izhar etmektir.

Beşincisi: Nasıl bir asker, padişahından aldığı türlü türlü nişanları, resmî vakitlerde takıp padişahın nazarında görünmekle onun iltifatat-ı âsârını gösterdiği gibi, sen dahi esma-i İlahiyenin cilvelerinin sana verdikleri letaif-i insaniye murassaatıyla bilerek süslenip o Şahid-i Ezelî'nin nazar-ı şuhud ve işhadına görünmektir..

Şimdi kendi hayatının mahiyetine bak ki, o mahiyetinin icmali şudur:

Esma-i İlahiyeye ait garaibin fihristesi, hem şuun ve sıfât-ı İlahiyenin bir mikyası, hem kâinattaki âlemlerin bir mizanı, hem bu âlem-i kebirin bir listesi, hem şu kâinatın bir haritası, hem şu kitab-ı ekberin bir fezlekesi, hem kudretin gizli definelerini açacak bir anahtar külçesi, hem mevcudata serpilen ve evkata takılan kemalâtının bir ahsen-i takvimidir.”(115-116)

“Esma ve sıfât-ı İlahiyeyi, şuun ve ef'al-i Rabbaniyeyi, bir şecere-i tûbâ-i nur hükmünde temsil edelim ki; o şecere-i nuraniyenin daire-i azameti, ezelden ebede uzanıp gidiyor. Hudud-u kibriyası, gayr-ı mütenahî feza-yı ıtlakta yayılıp ihata ediyor.”(126)

“Yüzer fünundan herbir fen, geniş mikyasıyla ve hususî âyinesiyle ve dûrbînli gözüyle ve ibretli nazarlarıyla bu kâinatın Hâlık-ı Zülcelalini esmasıyla bildirir; sıfâtını, kemalâtını tanıttırır.”(144)

“Sâni'-i Zülcelal'in esma-i hüsnasından Nur isminin bir kesif âyinesi hükmünde olan güneşin, emr-i Rabbanî ve teshir-i İlahî ile mazhar olduğu vazifeler, şu hakikatı fehme takrib eder. Şöyle ki:

Güneş ulviyetiyle beraber bütün şeffaf ve parlak şeylere nihayet derecede yakın, belki onların zâtlarından onlara daha yakın olduğu, cilvesiyle ve timsaliyle ve tasarrufa benzer çok cihetlerle onları müteessir ettiği halde; o şeffaf şeyler ise, binler sene ondan uzaktırlar. Onu hiçbir vecihle müteessir edemezler, kurbiyet dava edemezler.”(152)

“Madem küfür ve dalalet, tuğyan ve masiyet esasları, inkârdır ve reddir, terktir ve adem-i kabuldür. Suret-i zahiriyede ne kadar müsbet ve vücudlu görünse de, hakikatta intifadır,

ademdir. Öyle ise cinayet-i sâriyedir. Sair mevcudatın netaic-i amellerine halel verdiği gibi esma-i İlahiyenin cilve-i cemallerine perde çeker.”(154)

“Bütün âlemlerin Rabbi ve Müdebbiri ve Hâlıkı olan Zât-ı Zülcelal'in, ahkâmları ayrı ayrı pek çok namları ve ünvanları ve esma-i hüsnası vardır.”(164

“ Ezel ve ebed sultanının pek çok esma-i hüsnası vardır. Tecelliyat-ı celaliye ve tezahürat-ı cemaliye ile pek çok şuunatı ve ünvanları vardır.”(165)

“ Acaba, maddeden mücerred ve muallâ ve tahdid-i kayd ve zulmet-i kesafetten münezzeh ve müberra ve şu umum envâr ve bütün nuraniyat onun envâr-ı kudsiye-i esmasının bir kesif zılali ve umum vücud ve bütün hayat ve âlem-i ervah ve âlem-i misal nim-şeffaf bir âyine-i cemali ve sıfâtı muhita ve şuunatı külliye olan bir Zât-ı Akdes'in irade-i külliye ve kudret-i mutlaka ve ilm-i muhitle tecelli-i sıfâtı ve cilve-i ef'ali içindeki teveccüh-ü ehadiyetinden hangi şey saklanabilir, hangi iş ağır gelebilir, hangi şey gizlenebilir, hangi ferd uzak kalabilir, hangi şahsiyet külliyet kesbetmeden ona yanaşabilir?”(179)

"Dünya, bir kitab-ı Samedanîdir. Huruf ve kelimatı nefislerine değil, belki başkasının zât ve sıfât ve esmasına delalet ediyorlar. Öyle ise manasını bil al, nukuşunu bırak git.

Hem bir mezraadır, ek ve mahsulünü al, muhafaza et; müzahrefatını at, ehemmiyet verme.

Hem birbiri arkasında daim gelen geçen âyineler mecmuasıdır. Öyle ise, onlarda tecelli edeni bil, envârını gör ve onlarda tezahür eden esmanın tecelliyatını anla ve müsemmalarını sev ve zevale ve kırılmaya mahkûm olan o cam parçalarından alâkanı

kes.”(188)

“[Yirmibeş sene evvel Ramazanda ikindiden sonra Şeyh-i Geylanî'nin (K.S.) Esma-i Hüsna manzumesini okudum. Bana bir arzu geldi ki, esma-i hüsna ile bir münacat yazayım. Fakat o vakit bu kadar yazıldı. O kudsî üstadımın mübarek Münacat-ı Esmaiyesine bir nazire yapmak istedim. Heyhat!. Nazma istidadım yok. Yapamadım, noksan kaldı. Bu münacat, Otuzüçüncü Söz'ün Otuzüçüncü Mektub'u olan Pencereler Risalesine ilhak edilmişti. Makam münasebetiyle buraya alındı.]”(205)

“Eşya, tesbihat ile Sâni'-i Zülcelal'in tecelliyat-ı esmasına mukabele edip, bir naz-niyaz zemzemesidir, geliyor.”(209)

“Eşya, tesbihat ile Sâni'-i Zülcelal'in tecelliyat-ı esmasına mukabele edip, bir naz-niyaz zemzemesidir, geliyor.”(215)

“Hem o nur ile; kâinattaki harekât, tenevvüat, tebeddülat, tegayyürat manasızlıktan ve abesiyetten ve tesadüf oyuncaklığından çıkıp birer mektubat-ı Rabbaniye, birer sahife-i âyât-ı tekviniye, birer meraya-yı esma-i İlahiye ve âlem dahi bir kitab-ı hikmet-i Samedaniye mertebesine çıktılar.”(220)

“İşte o zât, bir saadet-i ebediyenin muhbiri, müjdecisi, bir rahmet-i bînihayenin kâşifi ve ilâncısı ve saltanat-ı rububiyetin mehasininin dellâlı, seyircisi ve künuz-u esma-i İlahiyenin keşşafı, göstericisi olduğundan; böyle baksan -yani ubudiyeti cihetiyle- onu bir misal-i muhabbet, bir timsal-i rahmet, bir şeref-i insaniyet, en nurani bir semere-i şecere-i hilkat göreceksin.”(221)

“Acaba bütün efazıl-ı beni-Âdemi arkasına alıp, Arz üstünde durup, Arş-ı A'zama müteveccihen el kaldırıp dua eden şu şeref-i nev-i insan ve ferîd-i kevn ü zaman ve bihakkın fahr-ı kâinat ne istiyor? Bak dinle: Saadet-i ebediye istiyor, beka istiyor, lika istiyor, Cennet istiyor. Hem meraya-yı mevcudatta ahkâmını ve cemallerini gösteren bütün esma-i kudsiye-i İlahiye ile beraber istiyor.”(223)

“Rabbimizi bize tarif eden Kur'an-ı Hakîm;.... Zât ve sıfât ve şuun-u İlahiyenin kavl-i şârihi, tefsir-i vâzıhı, bürhan-ı nâtıkı, tercüman-ı sâtıı... Şu âlem-i insaniyetin mürebbisi, hikmet-i hakikîsi”(225)

“Kur'an-ı Hakîm, şu kâinattan bahsediyor; tâ, zât ve sıfât ve esma-i İlahiyeyi bildirsin. Yani bu kitab-ı kâinatın maânîsini anlattırıp, tâ Hâlıkını tanıttırsın.”(226)

“Hazret-i Âdem Aleyhisselâm'ın dava-yı hilafet-i kübrada mu'cize-i kübrası, talim-i esmadır" diyor.

"Ey benî-Âdem! Sizin pederinize, melaikelere karşı hilafet davasında rüchaniyetine hüccet olarak, bütün esmayı talim ettiğimden, siz dahi madem onun evlâdı ve vâris-i istidadısınız. Bütün esmayı taallüm edip, mertebe-i emanet-i kübrada, bütün mahlukata karşı, rüchaniyetinize liyakatınızı göstermek gerektir

Vakit be-vakit başınızı kaldırıp esma-i hüsnama dikkat ederek, o semavata uruc etmek için fünununuzu ve terakkiyatınızı merdiven yapınız. Tâ fünun ve kemalâtınızın menbaları ve hakikatları olan esma-i Rabbaniyeme çıkasınız ve o esmanın dûrbîniyle, kalbinizle Rabbinize bakasınız.

İnsanın câmiiyet-i istidadı cihetiyle mazhar olduğu bütün kemalât-ı ilmiye ve terakkiyat-ı fenniye ve havarik-ı sun'iyeyi "talim-i esma" ünvanıyla ifade ve tabir etmekte şöyle latif bir remz-i ulvî var ki: Herbir kemalin, herbir ilmin, herbir terakkiyatın, herbir fennin bir hakikat-ı âliyesi var ki; o hakikat, bir ism-i İlahîye dayanıyor.

Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemalât, o san'at kemalini bulur, hakikat olur. Yoksa yarım yamalak bir surette nâkıs bir gölgedir.”(244)

“Meselâ: Hendese bir fendir. Onun hakikatı ve nokta-i müntehası, Cenab-ı Hakk'ın İsm-i Adl ve Mukaddir'ine yetişip, hendese âyinesinde o ismin hakîmane cilvelerini haşmetiyle müşahede etmektir.

Meselâ: Tıb bir fendir, hem bir san'attır. Onun da nihayeti ve hakikatı; Hakîm-i Mutlak'ın Şâfî ismine dayanıp, eczahane-i kübrası olan rûy-i zeminde rahîmane cilvelerini edviyelerde

görmekle tıb kemalâtını bulur, hakikat olur.

Meselâ: Hakikat-ı mevcudattan bahseden Hikmet-ül Eşya, Cenab-ı Hakk'ın (Celle Celalühü) "İsm-i Hakîm"inin tecelliyat-ı kübrasını müdebbirane, mürebbiyane; eşyada, menfaatlarında ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu

hikmet hikmet olabilir. Yoksa, ya hurafata inkılab eder ve malayaniyat olur veya felsefe-i tabiiye misillü dalalete yol açar.

Hem meselâ: Hâtem-i divan-ı nübüvvet ve bütün enbiyanın mu'cizeleri onun dava-i risaletine birtek mu'cize hükmünde olan enbiyanın serveri ve şu kâinatın mâ-bihil iftiharı ve Hazret-i Âdem'e (Aleyhisselâm) icmalen talim olunan bütün esmanın bütün meratibiyle tafsilen mazharı (Aleyhissalâtü Vesselâm) yukarıya celal ile parmağını kaldırmakla şakk-ı Kamer eden ve aşağıya cemal ile indirmekle yine on parmağından kevser gibi su akıtan ve bin mu'cizat ile musaddak ve müeyyed olan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın mu'cize-i kübrası olan Kur'an-ı Hakîm....”(245)

“Evet fıtraten ebediyeti isteyen ve ebed için halkolunan ve ezelî ve ebedî bir zâtın âyinesi olan ve nihayetsiz derecede nazik ve letafetli bulunan zîşuur bir sırr-ı insanî, zînur bir latife-i Rabbaniye; şu kasavetli, ezici ve sıkıntılı, geçici ve zulümatlı ve boğucu olan ahval-i dünyeviye içinde, elbette teneffüse pek çok muhtaçtır ve ancak namazın penceresiyle nefes alabilir.”(251)

“Herbiri birer mu'cize-i kudret olan zîhayatlar, herbiri o Şems-i Ezelî'nin şuaları hükmünde olan esmasının nokta-i mihrakıyesi suretindedir.”(275)

“Bir zîhayat ekser kâinatta cilveleri görünen esmayı birden kendi âyinesinde gösteriyor. Âdeta bir nokta-i mihrakıye hükmünde, Hayy-ı Kayyum'un tecelli-i ism-i a'zamını gösteriyor.”(277)

“Şu kitab-ı kebir-i âlemin herbir harfi, kendine cirmi kadar delalet eder ve kendi sureti kadar gösterir. Fakat Nakkaş-ı Ezelî'nin esmasını, bir kaside kadar tarif eder ve keyfiyetleri adedince işaret parmaklarıyla o esmayı gösterir, müsemmasına şehadet eder. Demek hem kendini, hem bütün kâinatı inkâr eden safsatacı gibi bir ahmak, yine Sâni'-i Zülcelal'in inkârına gitmemek gerektir!..”(278)

“Şu san'atlar, şu nakışlar, şu cilveler; bütün esması kudsiye ve cemile olan bir Zât-ı Cemil-i Zülcelal'in tazelenen san'atlarıdır, tahavvül eden nakışlarıdır, taharrük eden âyineleridir, birbiri arkasından gelen sikkeleridir, hikmetle değişen hâtemleridir.”(283)

“Bedihîdir ki, bir eserde kemal, o eserin menşe ve mebdei olan fiilin kemaline delalet eder. Fiilin kemali ise, ismin kemaline ve ismin kemali, sıfatın kemaline ve sıfatın kemali, şe'n-i zâtînin kemaline ve şe'nin kemali, o zât-ı zîşuunun kemaline, hadsen ve zarureten ve bedaheten delalet eder. Meselâ: Nasılki kusursuz bir kasrın mükemmel olan nukuş ve tezyinatı, arkalarında bir usta ef'alinin mükemmeliyetini gösterir. O ef'alin mükemmeliyeti, o fâil ustanın rütbelerini gösteren ünvanları ve isimlerinin mükemmeliyetini gösterir. Ve o esma ve ünvanlarının mükemmeliyeti, o ustanın san'atına dair sıfatlarının mükemmeliyetini gösterir ve o san'at ve sıfatlarının mükemmeliyeti, o san'at sahibinin şuun-u zâtiye denilen kabiliyet ve istidad-ı

zâtiyesinin mükemmeliyetini gösterir ve o şuun ve kabiliyet-i zâtiyenin mükemmeliyeti, o ustanın mahiyet-i zâtiyesinin mükemmeliyetini gösterdiği misillü... Aynen öyle de: Şu kusursuz, futursuz

"En küçük bir kusur görüyor musun?" Mülk Sûresi, 67:3." sırrına mazhar olan şu âsâr-ı meşhude-i âlem, şu mevcudat-ı muntazama-i kâinatta olan san'at ise; bilmüşahede bir müessir-i zil-iktidarın kemal-i ef'aline delalet eder. O kemal-i ef'al ise, bilbedahe o Fâil-i Zülcelal'in kemal-i esmasına delalet eder. O kemal-i esma ise, bizzarure o esmanın müsemma-i zülcemalinin kemal-i sıfatına delalet ve şehadet eder. O kemal-i sıfat ise, bilyakîn o mevsuf-u zülkemalin kemal-i şuununa delalet ve şehadet eder. O kemal-i şuun ise, bihakkalyakîn o zîşuunun kemal-i zâtına öyle delalet eder ki, bütün

kâinatta görünen bütün enva'-ı kemalât, onun kemaline nisbeten sönük bir zıll-ı zaîf suretinde bir Zât-ı Zülkemal'in âyât-ı kemali ve rumuz-u celali ve işarat-ı cemali olduğunu gösterir.”(284)

“İnsan, iman ile insanda tezahür eden san'at-ı İlahiye ve nukuş-u esma-i Rabbaniye itibariyle bir kıymet alır. Küfür, o nisbeti kat'eder. O kat'dan san'at-ı Rabbaniye gizlenir. Kıymeti dahi yalnız madde itibariyle olur. Madde ise, hem fâniye, hem zâile, hem muvakkat bir hayat-ı hayvanî olduğundan, kıymeti hiç hükmündedir.”(289?

“İşte insan, Cenab-ı Hakk'ın böyle antika bir san'atıdır ve en nazik ve nazenin bir mu'cize-i kudretidir ki; insanı, bütün esmasının cilvesine mazhar ve nakışlarına medar ve kâinata bir misal-i musaggar suretinde yaratmıştır.”(290)

“Eğer kat'-ı intisabdan ibaret olan küfür, insanın içine girse; o vakit bütün o manidar nukuş-u esma-i İlahiye karanlığa düşer, okunmaz. Zira Sâni' unutulsa, Sânia müteveccih manevî cihetler de anlaşılmaz. Âdeta baş aşağı düşer. O manidar âlî san'atların ve manevî âlî nakışların çoğu gizlenir.”(290)

“Bütün mevcudat, her birisi birer mahsus tesbih ve birer hususî ibadet, birer has secde ettikleri gibi; bütün kâinattan dergâh-ı İlahiyeye giden, bir duadır. Ya istidad lisanıyladır. (Bütün nebatatın duaları gibi ki; her biri lisan-ı istidadıyla Feyyaz-ı Mutlak'tan bir suret taleb ediyorlar ve esmasına bir mazhariyet-i münkeşife istiyorlar.)”(295)

“Küfür bir fenalıktır, bir tahribdir, bir adem-i tasdiktir. Fakat o tek seyyie; bütün kâinatın tahkirini ve bütün esma-i İlahiyenin tezyifini, bütün insaniyetin terzilini tazammun eder. Çünki şu mevcudatın âlî bir makamı, ehemmiyetli bir vazifesi vardır. Zira onlar, mektubat-ı Rabbaniye ve meraya-yı Sübhaniye ve memurîn-i İlahiyedirler. Küfür ise; onları âyinedarlık ve vazifedarlık ve manidarlık makamından düşürüp, abesiyet ve tesadüfün oyuncağı derekesine ve zeval ve firakın tahribiyle çabuk bozulup değişen mevadd-ı fâniyeye ve ehemmiyetsizlik, kıymetsizlik, hiçlik mertebesine indirdiği gibi.. bütün kâinatta ve mevcudatın âyinelerinde nakışları ve cilveleri ve cemalleri görünen esma-i İlahiyeyi inkâr ile tezyif eder. Ve insanlık denilen, bütün esma-i kudsiye-i İlahiyenin cilvelerini güzelce ilân eden bir kaside-i manzume-i hikmet ve bir şecere-i bâkiyenin cihazatını câmi' çekirdek-misal bir mu'cize-i kudret-i bahire ve emanet-i kübrayı uhdesine almakla yer, gök, dağa tefevvuk eden ve melaikeye karşı rüchaniyet kazanan bir sahib-i mertebe-i hilafet-i arziyeyi; en zelil bir hayvan-ı fâni-i zâilden daha zelil, daha zaîf, daha âciz, daha fakir bir derekeye atar. Ve manasız, karmakarışık, çabuk bozulur bir âdi levha

derekesine indirir.”(298)

“Sonra, esma-i kudsiye-i İlahiyenin nukuşlarından ibaret olan bedi' san'atları, birbirinin nazar-ı ibretlerine gösterip dellâllık ve ilâncılıktır.

Sonra, herbiri birer gizli hazine-i maneviye hükmünde olan esma-i Rabbaniyenin cevherlerini idrak terazisiyle tartmak, kalbin kıymet-şinaslığı ile takdirkârane kıymet vermektir.”(306)

“Kâinatın her bir âleminde, her bir taifesinde, esma-i hüsnadan bir ismin ünvanı tecelli eder. O isim o dairede hâkimdir. Başka isimler orada ona tabidirler, belki onun zımnında bulunurlar. Hem mahlukatın her bir tabakasında az ve çok, küçük ve büyük, has ve âmm her birisinde has bir tecelli, has bir rububiyet, has bir isimle cilvesi vardır. Yani, o isim her şeye muhit ve âmm olduğu halde öyle bir kasd ve ehemmiyetle bir şeye teveccüh eder; güya o isim yalnız o şeye hastır.

....Elbette gerektir ki, Cenab-ı Hakk'ı bir isimle, bir ünvan ile, bir rububiyetle ve hâkeza.. tanısa, başka ünvanları, rububiyetleri, şe'nleri, içinde inkâr etmesin. Belki, her bir ismin cilvesinden sair esmaya intikal etmezse zarar eder. Meselâ: Kadîr ve Hâlık isminin eserini görse, Alîm ismini görmezse gaflet ve tabiat dalaletine düşebilir.”(309)

“Bahardan sor. Bak nasıl "Ya Hannan, Ya Rahman, Ya Rahîm, Ya Kerim, Ya Latif, Ya Atûf, Ya Musavvir, Ya Münevvir, Ya Muhsin, Ya Müzeyyin" gibi çok esmayı işiteceksin.

Ve insan olan bir insandan sor. Bak nasıl bütün esma-i hüsnayı okuyor ve cephesinde yazılı.

Sen de dikkat etsen okuyabilirsin. Güya kâinat, azîm bir musika-i zikriyedir. En küçük nağme, en gür nağamata karışmakla, haşmetli bir letafet veriyor. Ve hâkeza kıyas et. Fakat çendan insan bütün esmaya mazhardır, fakat kâinatın tenevvüünü ve melaikenin ihtilaf-ı ibadatını intac eden tenevvü-ü esma, insanların dahi bir derece tenevvüüne sebeb olmuştur.

...Çok esmaya mazhar ve çok vazifelerle mükellef ve çok düşmanlara mübtela olan insan, münacatında, istiazesinde çok isimleri zikreder. Nasılki nev-i insanın medar-ı fahri ve elhak en hakikî insan-ı kâmil olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm, Cevşen-ül Kebir namındaki münacatında binbir ismiyle dua ediyor; ateşten istiaze ediyor.”(310-311)

“Evet nasıl bir çiçek, Güneş'in küçücük bir âyinesidir. Şu koca Güneş dahi gök denizinde Şems-i Ezelî'nin "Nur" isminden tecelli eden bir lem'anın katre-misal bir âyinesidir.”(314)

“Hem dünyanın iki yüzü var; belki üç yüzü var. Biri, Cenab-ı Hakk'ın esmasının âyineleridir. Diğeri, âhirete bakar; âhiret tarlasıdır. Diğeri, fenaya, ademe bakar. Bildiğimiz, marzî-yi İlahî olmayan ehl-i dalaletin dünyasıdır. Demek esma-i hüsnanın âyineleri ve mektubat-ı Samedaniye ve âhiretin mezraası olan koca dünya değil; belki âhirete zıd ve bütün hatiatın menşei ve beliyyatın menbaı olan dünyaperestlerin dünyasının âlem-i âhirette ehl-i imana verilen sermedî bir zerresine değmediğine işarettir.”(320)

“Hem ism-i a'zama mazhar olan Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın bir âyette mazhar

olduğu feyz-i İlahî, belki bir peygamberin umum feyzi kadar olabilir. Veraset-i Ahmediye ile ism-i a'zam zılline mazhar bir mü'min, kendi kabiliyeti itibariyle kemmiyetçe bir Nebinin feyzi kadar sevab alıyor denilse hilaf-ı hakikat olamaz.”(323)

Hem ism-i a'zama mazhar olan Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın bir âyette mazhar olduğu feyz-i İlahî, belki bir peygamberin umum feyzi kadar olabilir. Veraset-i Ahmediye ile ism-i a'zam zılline mazhar bir mü'min, kendi kabiliyeti itibariyle kemmiyetçe bir Nebinin feyzi kadar sevab alıyor denilse hilaf-ı hakikat olamaz.

“ Arştan ferşe, yıldızlardan sineklere,meleklerden semeklere, seyyarattan zerrelere kadar her şey Cenab-ı Hakk'a secde ve ibadet ve hamd ve tesbih eder. Fakat ibadetleri, mazhar oldukları esmalara ve kabiliyetlerine göre ayrı ayrıdır, çeşit çeşittir.”(326)

“Yeryüzünün tarlasında nebatatın her bir taifesi, lisan-ı hal ve istidad diliyle Fâtır-ı Hakîm'den sual ediyorlar, dua ediyorlar ki: "Ya Rabbena! Bize kuvvet ver ki, yeryüzünün her bir tarafında taifemizin bayrağını dikmekle saltanat-ı rububiyetini lisanımızla ilân edelim ve rûy-i arz mescidinin her bir köşesinde sana ibadet etmek için bize tevfik ver ve meşhergâh-ı arzın her bir tarafında senin esma-i hüsnanın nakışlarını, senin bedi' ve antika san'atlarını kendi lisanımızla teşhir etmek için bize bir revaç ve seyahata iktidar ver." derler. Fâtır-ı Hakîm onların manevî dualarını kabul edip ki, bir taifenin tohumlarına kıldan kanatçıklar verir; her tarafa uçup gidiyorlar. Taifeleri namına esma-i İlahiyeyi okutturuyorlar (Ekser dikenli nebatat ve bir kısım sarı çiçeklerin tohumları gibi).”(330)

“Nihayetsiz nimetleri isteyen ve hadsiz rahmetin meyveleriyle tegaddi eden ve insaniyet-i kübra olan İslâmiyeti ve imanı sana verdiğinden, daire-i mümkinat ile beraber esma-i hüsna ve sıfât-ı mukaddesenin dairesine şamil bir sofra-i nimet ve saadet ve lezzet sana fethetmiştir.”(333)

“Kavun, kalbinde nüveler suretinde bin niyet eder ki, "Ya Hâlıkım! Senin esma-i hüsnanın nakışlarını yerin bir çok yerlerinde ilân etmek isterim."(334)

“Şeriat ve Sünnet-i Seniyenin ahkâmları içinde cilveleri intişar eden esma-i hüsnanın herbir isminin feyz-i tecellisine bir mazhar-ı câmi' olmağa çalış...”(335)

“Ve (Kur’an) zeminde ve gökte gizli esma-i İlahiyenin manevî hazinelerinin

keşşafı..”(339)

“Ve zât ve sıfât ve esma ve şuun-u İlahiyenin kavl-i şârihi, tefsir-i vâzıhı, bürhan-ı katıı, tercüman-ı satıı... Ve şu âlem-i insaniyetin mürebbisi..”(340)

"Allah" bir ism-i câmi' olduğundan esma-i hüsna adedince tevhidler, içinde bulunur. “(366)

“Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, âyetlerin hâtimelerinde galiben bazı fezlekeleri zikreder ki; o fezlekeler, ya esma-i hüsnayı veya manalarını tazammun ediyor veyahut aklı tefekküre sevketmek için akla havale eder veyahut makasıd-ı Kur'aniyeden bir kaide-i külliyeyi tazammun eder ki, âyetin te'kid ve teyidi için fezlekeler yapar.”(386)

“Kur'an-ı Hakîm, i'cazkâr beyanatıyla Sâni'-i Zülcelal'in ef'al ve eserlerini nazara karşı serer, basteder. Sonra o âsâr ve ef'alinde esma-i İlahiyeyi istihrac eder; veya haşir ve tevhid gibi bir makasıd-ı asliye-i Kur'aniyeyi isbat ediyor.”(386)

“Kur'an, beşerin nazarına san'at-ı İlahiyenin mensucatını açar, gösterir. Sonra fezlekede o mensucatı, esma içinde tayyeder veyahut akla havale eder.”(387)

“Kur'an kâh olur, mahlukat-ı İlahiyeyi bir tertible zikreder; sonra o mahlukat içinde bir nizam, bir mizan olduğunu ve onun semereleri olduğunu göstermekle güya bir şeffafiyet, bir parlaklık veriyor ki; sonra o âyine-misal tertibinden cilvesi bulunan esma-i İlahiyeyi gösteriyor. Güya o mahlukat-ı mezkûre, elfazdır. Şu esma onun manaları, yahut o meyvelerin çekirdekleri, yahut hülâsalarıdırlar.”(389-390)

“Sebeb ve müsebbeb ortasındaki uzun mesafede, esma-i İlahiye birer yıldız gibi tulû' eder.”(393)

“Her meyvedar ağacın, ya çiçekli bir otun da amelleri var, fiilleri var, vazifeleri var, esma-i İlahiyeyi ne şekilde göstererek tesbihat etmiş ise ubudiyetleri var.”(396)

“Kur'an-ı Hakîm kâh olur cüz'î bazı maksadları zikreder. Sonra o cüz'iyat vasıtasıyla küllî makamlara zihinleri sevketmek için, o cüz'î maksadı, bir kaide-i külliye hükmünde olan esma-i hüsna ile takrir ederek tesbit eder, tahkik edip isbat eder.”(397)

“Yedi tabaka semavattan, tâ hurdebînî zîhayatlara kadar, her bir mahluk küllî olsun cüz'î olsun, küçük olsun büyük olsun, mazhar olduğu bütün isimlerin cilve ve nakışları dilleriyle, o esma-i hüsnanın Müsemma-i Zülcelalini tesbih edip, şerik ve nazirden tenzih ediyorlar.”(399)

“En küçük mahluk, en cüz'î bir masnu', küçüklüğü ve cüz'iyetiyle beraber, taşıdığı nakışlar ve keyfiyetler işaretiyle pek çok esma-i külliyeyi göstermek ile Müsemma-yı Zülcelali tesbih edip vahdaniyetine şehadet eder.”(400)

“Esma ve sıfât-ı İlahiye ve şuun ve ef'al-i Rabbaniye, bir şecere-i tûbâ-i nur hükmünde temsil edilmekle; o şecere-i nuraniyenin daire-i azameti ezelden ebede uzanıp gidiyor. Hudud-u kibriyası, gayr-ı mütenahî feza-yı ıtlakta yayılıp ihata ediyor.”(405)

“Şu sarsılan ve hareket eden dünya, Sâniine baktığı vakit, o harekât ve tegayyürat, kalem-i kudretin mektubat-ı Samedaniyeyi yazması için o kalemin işlemesidir. O tebeddülât-ı ahval ise, esma-i İlahiyenin cilve-i şuunatını ayrı ayrı tavsifat ile gösteren, tazelenen âyineleridir.”(407)

“Sâni'-i Zülcelal'in esmasına bakar. Meselâ: Nasıl bir usta hârika bir makinayı yapsa, herkes o zâta "Mâşâallah, bârekâllah" deyip alkışlar. Öyle de: O makina dahi, ondan maksud neticeleri tam tamına göstermesiyle, lisan-ı haliyle ustasını tebrik eder, alkışlar. Her zîhayat ve her şey böyle bir makinadır, ustasını tesbihlerle alkışlar.”(431)

“Küfür, çendan bir seyyiedir. Fakat, bütün kâinatı kıymetsizlikle ve abesiyetle tahkir ve delail-i vahdaniyeti gösteren bütün mevcudatı tekzib ve bütün tecelliyat-ı esmayı tezyif olduğundan,

bütün kâinat ve mevcudat ve esma-i İlahiye namına Cenab-ı Hak kâfirden şedid şikayet ve dehşetli tehdidat etmek; ayn-ı hikmettir ve ebedî azab vermek, ayn-ı adalettir.”(434)

“Hayat, ahval-i muhtelife içinde yuvarlanıp kuvvet buluyor. Mütebayin vaziyetlere girip tasaffi ediyor ve müteaddid keyfiyatı alıp, matlub semeratı veriyor ve müteaddid tavırlara girip, Vâhib-i Hayat'ın nukuş-u esmasını güzelce gösterir.”(440)

“Elemler, musibetler nev'inde olan keyfiyat; bazı esmasının ahkâmını göstermek için lemaat-ı hikmet içinde bazı şuaat-ı rahmet ve o şuaat-ı rahmet içinde latif güzellikler vardır.”(441)

“Bütün hakaik-i mevcudat, İsm-i Hakk'ın şuaatı ve esmasının tezahüratı ve sıfâtının tecelliyatıdırlar. Maddî ve manevî, cevherî, arazî her bir şeyin, her bir insanın hakikatı, birer ismin nuruna dayanır ve hakikatına istinad eder. Yoksa hakikatsız, ehemmiyetsiz bir surettir.”(442)

“Her şey nefsinde mana-yı ismiyle fânidir, mefkuddur, hâdistir, madumdur. Fakat mana-yı harfiyle ve Sâni'-i Zülcelal'in esmasına âyinedarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibariyle şahiddir, meşhuddur, vâciddir, mevcuddur.”(447)

“Bütün mevcudat, esmasının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcib-ül Vücud'u bulan, her şeyi bulur.”(447)

“Kâinatı ehl-i vahdet-ül vücud gibi, huzur-u daimî kazanmak için i'dama mahkûm zannedip, "Lâ mevcude illâ Hû" hükmetmeye veyahut ehl-i vahdet-üş şuhud gibi, huzur-u daimî için kâinatı nisyan-ı mutlak hapsinde hapse mahkûm tahayyül edip, "Lâ meşhude illâ Hû" demeye mecbur olmuyor. Belki i'damdan ve hapisten gayet zahir olarak Kur'an afvettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudatı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelal hesabına istihdam edip, esma-i hüsnasının mazhariyet ve âyinedarlık vazifesinde istimal ederek mana-yı harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u daimîye girmektir; her şeyde Cenab-ı Hakk'a bir yol bulmaktır.”(448

“Sahabelerin dünyası ise, işte o iki yüzdedir. Dünyayı âhiret mezraası görüp, ekip biçmişler. Mevcudatı, esma-i İlahiyenin âyinesi görüp, müştakane temaşa edip bakmışlar. Fena-i dünya ise, fâni yüzüdür ki, insanın hevesatına bakar.”(463)

“Eğer insan yalnız bir kalbden ibaret olsaydı; bütün masivayı terk, hattâ esma ve sıfâtı dahi bırakmak, yalnız Cenab-ı Hakk'ın zâtına rabt-ı kalb etmek lâzım gelirdi. Fakat insanın akıl, ruh, sır, nefis gibi pek çok vazifedar letaifi ve hassaları vardır. İnsan-ı kâmil odur ki: Bütün o letaifi; kendilerine mahsus ayrı ayrı tarîk-ı ubudiyette, hakikat canibine sevketmek ile sahabe gibi geniş bir dairede, zengin bir surette, kalb bir kumandan gibi, letaif askerleriyle kahramanane maksada yürüsün. Yoksa kalb, yalnız kendini kurtarmak için askerini bırakıp tek başıyla gitmek, medar-ı iftihar değil, belki netice-i ızdırardır.”(464)

“Cismaniyet; en câmi', en muhit, en zengin bir âyine-i tecelliyat-ı esma-i İlahiyedir. Bütün hazain-i rahmetin müddeharatını tartacak ve mizana çekecek âletler, cismaniyettedir. Meselâ: Dildeki kuvve-i zaika, rızk zevkinde enva'-ı mat'umat adedince mizanlara menşe' olmasaydı; her

birini ayrı ayrı hissedip tanımazdı, tadıp tartamazdı. Hem ekser esma-i İlahiyenin tecelliyatını hissedip bilmek, zevkedip tanımak cihazatı, yine cismaniyettedir.”(467)

“Ben, mutavassıt bir badem ağacı gördüm ki: Kırka yakın baş hükmünde büyük dalları var. Sonra bir dalına baktım, kırka yakın dili hükmünde küçük dalları var. Sonra o küçük dalının bir diline baktım, kırk çiçek açmıştır. O çiçeklere nazar-ı hikmetle dikkat ettim, her bir çiçek içinde kırka yakın incecik, muntazam püskülleri, renkleri ve san'atları gördüm ki; her biri Sâni'-i Zülcelal'in ayrı ayrı birer cilve-i esmasını ve birer ismini okutturuyor.”(482)

“Ene, künuz-u mahfiye olan esma-i İlahiyenin anahtarı olduğu gibi, kâinatın tılsım-ı muğlakının dahi anahtarı olarak bir muamma-yı müşkilküşadır,bir tılsım-ı hayretfezadır.”(502)

“Sani-i Hakîm, insanın eline emanet olarak, rububiyetinin sıfât ve şuunatının hakikatlarını gösterecek, tanıttıracak, işarat ve nümuneleri câmi' bir ene vermiştir. Tâ ki o ene, bir vâhid-i kıyasî olup, evsaf-ı rububiyet ve şuunat-ı uluhiyet bilinsin.”(503)

“Bütün sıfât ve şuunat-ı İlahiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrarlı ahval ve sıfât ve hissiyat, ene'de münderiçtir.”(503)

“(Ene-nin)Vazifesi ise, kendi Hâlıkının sıfât ve şuunatına mikyas ve mizan olarak, şuurkârane bir hizmettir.”(506)

“Cenab-ı Hak bütün esmasıyla ve kâinat bütün hakaikıyla ve silsile-i nübüvvet bütün tahkikatıyla ve Kütüb-ü Semaviye bütün âyâtıyla gösterdikleri haşir ve âhiret kapısını bulmayıp, haşri nefyedip, ervahlara bir ezeliyet isnad etmişler.”(510)

“Nihayetsiz tecelliyat-ı esma-i İlahiyenin nakışlarını göstermekle, o esmanın cilvelerini ifade için mahdud bir zeminde hadsiz nukuş göstermek, küçük bir sahifede nihayetsiz maânîleri ifade edecek olan hadsiz âyâtları yazmak için Nakkaş-ı Ezelî zerratı, kemal-i hikmetle tahrik edip kemal-i intizamla tavzif etmiştir.”(517)

“Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsalinin, hakikatça aynılarıdır. Yalnız teşahhusat-ı itibariyede fark var. Fakat o itibarî teşahhuslar, her vakit tecelliyatı tazelenmekte olan şuunat-ı esma-i İlahiyenin maânîlerini ifade için, şu bahardakiler ayrı teşahhusatla onların yerine geldiler.”(517)

“Hem madem her şeyin hakikatı, Cenab-ı Hakk'ın bir isminin tecellisine bakar, ona bağlıdır, ona âyinedir. O şey, ne kadar güzel bir vaziyet alsa, o ismin şerefinedir; o isim öyle ister. O şey bilse, bilmese; o güzel vaziyet, hakikat nazarında matlubdur. Ve şu hakikattan gayet muazzam bir "Kanun-u Tahsin ve Cemal"in ucu görünüyor.”(521)

“Şems-i Ezel ve Ebed Sultanı olan Zât-ı Ehad ve Samed'in tecellisi, mahiyet-i insaniyeye hadsiz meratibi tazammun eden iki suretle tezahür eder:

Birincisi: Âyine-i kalbe uzanan bir nisbet-i Rabbaniye ile bir tezahürdür ki; herkes istidadına ve tayy-ı meratibde seyr ü sülûküne, esma ve sıfâtın tecelliyatına nisbeten cüz'î ve küllî o Şems-i

Ezelî'nin nuruna ve sohbetine ve münacatına mazhariyeti var. Galib-i esma ve sıfâtın zılalinde giden velayetlerin derecatı bu kısımdan ileri gelir.

İkincisi: İnsanın câmiiyeti ve şecere-i kâinatın en münevver meyvesi olduğundan, bütün kâinatta cilveleri tezahür eden esma-i hüsnayı, birden âyine-i ruhunda gösterebilmesi cihetiyle Cenab-ı Hak, tecelli-i zâtıyla ve esma-i hüsnanın a'zamî mertebede, nev'-i insanın manen en a'zam bir ferdine, tecelli-i a'zam tezahür eder ki; bu tezahür ve tecelli, Mi'rac-ı Ahmedî (A.S.M.) sırrıdır ki; onun velayeti, risaletine mebde' olur.”(527)

“Her zîkalb ve kâmil veli, seyr ü sülûk ile, arştan ve daire-i esma ve sıfâttan kırk günde geçebilir.”(536)

“Esma-i hüsnasının herbir isminde ne kadar gizli manevî defineler ve herbir ünvan-ı mukaddesesinde ne kadar mahfî letaif bulunduğunu, şu kâinat bütün mevcudatıyla gösterir. Ve öyle bir tarzda gösterir ki: Bütün fünun, bütün desatiriyle şu kitab-ı kâinatı, zaman-ı Âdem'den beri mütalaa ediyor. Halbuki o kitab, esma ve kemalât-ı İlahiyeye dair ifade ettiği manaların ve gösterdiği âyetlerin öşr-i mi'şarını daha okuyamamış.”(538)

“Nakkaş-ı Ezelî, şu kâinatı, kemalâtını ve cemalini ve hakaik-i esmasını göstermek için öyle bir tarzda yazmıştır ki; bütün mevcudat, hadsiz cihetlerle nihayetsiz kemalâtını ve esma ve sıfâtını bildirir, ifade eder.”(539)

“Evet zeminin yüzünde kesret o kadar intişar etmiş ve hilkat o kadar teşa'ub etmiş ki, bütün kâinatta münteşir umum masnuatın pekçok fevkinde ecnas-ı mahlukat ve esnaf-ı masnuat, küre-i zeminde bulunur, değişir; daima dolup boşalır. İşte şu cüz'iyat ve kesretin menba'ları, madenleri elbette küllî kanunlar ve küllî tecelliyat-ı esmaiyedir ki: O küllî kanunlar, o küllî tecelliler ve o muhit esmaların mazharları da bir derece basit ve safi ve herbiri bir âlemin arşı ve sakfı ve bir âlemin merkez-i tasarrufu hükmünde olan semavattır ki: O âlemlerin birisi de Sidret-ül Münteha'daki Cennet-ül Me'vadır. Yerdeki tesbihat ve tahmidat, o Cennet'in meyveleri suretinde (Muhbir-i Sadık'ın ihbarı ile) temessül ettiği sabittir. İşte bu üç nokta gösteriyorlar ki: Yerde olan netaic ve semeratın mahzenleri oralardadır ve mahsulâtı o tarafa gider.”(543)

“Meşiet ve hikmet-i İlahiyenin muktezasıyla ve çok esmanın tezahür etmek istemesiyle; müsebbebat, esbaba rabtedilmiş. Her bir şey, bir sebeble bağlanmış.”(569)

“Acaba: Maddeden mücerred ve muallâ, hem kaydın tahdidinden ve kesafetin zulmetinden münezzeh ve müberra, hem şu umum envâr ve şu bütün nuraniyat onun envâr-ı kudsiye-i esmaiyesinin kesif bir gölgesi ve zılali, hem umum vücud ve bütün hayat ve âlem-i ervah ve âlem-i berzah ve âlem-i misal nim-şeffaf birer âyine-i cemali, hem sıfâtı muhita ve şuunatı külliye olan bir tek Zât-ı Akdes'in irade-i külliye ve kudret-i mutlaka ve ilm-i muhit ile zahir olan tecelli-i sıfâtı ve cilve-i ef'ali içindeki teveccüh-ü ehadiyetinden hangi şey saklanabilir? Hangi iş ona ağır gelebilir? Hangi yer ondan gizlenebilir? Hangi ferd ondan uzak kalabilir? Hangi şahıs külliyet kesbetmeden ona yanaşabilir? Hiç eşya ondan gizlenebilir mi? Hiç bir iş, bir işe mani olur mu? Hiçbir yer, onun huzurundan hâlî kalır mı? İbn-i Abbas Radıyallahü Anh'ın dediği gibi: "Her bir mevcuda bakar birer manevî basarı ve işitir birer manevî sem'i" bulunmaz mı?”(571)

Ahsenü'l-Hâlıkîn, Allahu ekber, Hayru'l-Fâsılîn, Hayru'l-Muhsinîn gibi tabirattaki müvazene, Cenab-ı Hakk'ın vaki'deki sıfât ve ef'ali, sair o sıfât ve ef'alin nümunelerine mâlik olanlarla müvazene ve tafdil değildir. Çünki bütün kâinatta cin ve ins ve melekte olan kemalât, onun kemaline nisbeten zaîf bir gölgedir; nasıl müvazeneye gelebilir? Belki müvazene, insanların ve bahusus ehl-i gafletin nazarına göredir.”(577)

“Esma-i İlahiye ve sıfât-ı kudsiyenin mahiyetlerinde de, akıl itibariyle hadsiz meratib bulunabilir. Halbuki Cenab-ı Hak, o sıfât ve esmanın mümkün ve mutasavver bütün meratibinin en ekmelinde, en ahsenindedir. Bütün kâinat, kemalâtıyla bu hakikata şahiddir. "Lehül Esma-ül Hüsna" bütün esmasını ahseniyet ile tavsif, şu manayı ifade ediyor.”(577)

“Cenab-ı Hakk'ın bütün kemalâtı ve esma-i hüsnasının bütün meratibleri ve bütün faziletleri, hakikî kemalât olduklarından bizzât sevilirler. "Mahbubetün Lizâtihâ"dırlar. Mahbub-u Bilhak ve Habib-i Hakikî olan Zât-ı Zülcelal, hakikî olan kemalâtını ve sıfât ve esmasının güzelliklerini kendine lâyık bir tarzda sever, muhabbet eder. Hem o kemalâtın mazharları, âyineleri olan san'atını ve masnuatını ve mahlukatının mehasinini sever, muhabbet eder. Enbiyasını ve evliyasını, hususan Seyyid-ül Mürselîn ve Sultan-ül Evliya olan Habib-i Ekremini sever. Yani kendi cemalini sevmesiyle, o cemalin âyinesi olan Habibini sever. Ve kendi esmasını sevmesiyle, o esmanın mazhar-ı câmii ve zîşuuru olan o Habibini ve ihvanını sever.”(579)

“Eserdeki kemalât, o ef'alin kemalâtından ileri gelir ve onu gösterir. Kemal-i ef'al ise, bizzarure bir fâil-i mükemmele ve o fâilin kemal-i esmasına, yani âsâra nisbeten müdebbir, musavvir, hakîm, rahîm, müzeyyin gibi isimlerin kemaline delalet eder. İsimlerin ve ünvanların kemali ise, şeksiz şübhesiz o fâilin kemal-i evsafına delalet eder. Zira sıfat mükemmel olmazsa, sıfattan neş'et eden isimler, ünvanlar mükemmel olamaz. Ve o evsafın kemali, bilbedahe şuunat-ı zâtiyenin kemaline delalet eder. Çünki sıfâtın mebde'leri, o şuun-u zâtiyedir. Ve şuun-u zâtiyenin kemali ise; biilmelyakîn zât-ı zîşuunun kemaline ve öyle lâyık bir kemaline delalet eder ki; o kemalin ziyası, şuun ve sıfât ve esma ve ef'al ve âsâr perdelerinden geçtiği halde, şu kâinatta yine bu kadar hüsnü ve cemali ve kemali göstermiş.”(579-580)

“Kâinat mezahirinde ve mevcudat âyinelerinde görülen mehasin ve kemalât, bir tek Zât-ı Vâcib-ül Vücud'un tecelliyat-ı kemalidir ve cilve-i cemal-i esmasıdır.”581)

“Bin bir esma-i İlahiyenin herbirinde pek çok tabakat-ı hüsün ve cemal ve fazl ve kemal bulunduğu gibi, pek çok meratib-i muhabbet ve iftihar ve izzet ve kibriya vardır.”(583)

“Acaba, -sâbıkan beyan ettiğimiz gibi- her bir isminde binler ihsan defineleri bulunan ve bütün sevdiklerimizi ihsanatıyla mes'ud eden ve binler kemalâtın menbaı olan ve binler tabakat-ı cemalin medarı olan bin bir esmasının müsemması olan Cemil-i Zülcelal, Mahbub-u

Zülkemal, ne derece aşk ve muhabbete lâyık olduğu ve bütün kâinat, onun muhabbetiyle mest ve sergerdan olmasının şayeste bulunduğu anlaşılmaz mı?”(583)

“Şu nihayetsiz kemalât-ı muhabbet, vâhidiyet ve ehadiyet dairesinde Zât-ı Zülcelal'in kendi esma ve mahlukatıyla hasıl olur. Demek o daire haricinde tevehhüm olunan kemalât, kemalât değildir.”(584)

“Dünyanın üç yüzü var:Birinci yüzü: Cenab-ı Hakk'ın esmasına bakar. Onların nukuşunu gösterir. Mana-yı harfiyle, onlara âyinedarlık eder. Dünyanın şu yüzü, hadsiz mektubat-ı Samedaniyedir. Bu yüzü gayet güzeldir. Nefrete değil, aşka lâyıktır.”(584,188,463,33.söz-22.Pencere,324-12.Asıl,Mesnevi-i Nuriye.63,Kastamonu Lahikası.96,101.Bkn.Mektubat.268,Lem’alar.219-220,102-7.Nota)

“Bütün mevcudatın hakaikı, bütün kâinatın hakikatı; esma-i İlahiyeye istinad eder. Her bir şeyin hakikatı, bir isme veyahut çok esmaya istinad eder. Eşyadaki sıfatlar, san'atlar dahi, her biri birer isme dayanıyor. Hattâ hakikî fenn-i hikmet, "Hakîm" ismine ve hakikatlı fenn-i tıp "Şâfî" ismine ve fenn-i hendese "Mukaddir" ismine ve hâkeza her bir fen, bir isme dayandığı ve onda nihayet bulduğu gibi, bütün fünun ve kemalât-ı beşeriye ve tabakat-ı kümmelîn-i insaniyenin hakikatları, esma-i İlahiyeye istinad eder. Hattâ muhakkikîn-i evliyanın bir kısmı demişler: "Hakikî hakaik-i eşya, esma-i İlahiyedir. Mahiyet-i eşya ise, o hakaikın gölgeleridir." Hattâ bir tek zîhayat şeyde, yalnız zahir olarak yirmi kadar esma-i İlahiyenin cilve-i nakşı görünebilir.”(586)

“Sâni'-i Hakîm, cenneti ve dünyayı, semavatı ve zemini, nebatat ve hayvanatı, cin ve insi, melek ve ruhaniyatı, küllî ve cüz'î bütün eşyayı; cilve-i esmasıyla eşkalini tahdid ediyor, tanzim ediyor, birer miktar-ı muayyene veriyor. Onun ile bunlara "Mukaddir, Munazzım,Musavvir" isimlerini okutturuyor.”(587)

“Sâni'-i Zülcelal, bütün masnuatını öyle bir tarzda yapmış ki; ekserisi, hususan zîhayat kısmı, çok esma-i İlahiyeyi okutturur. Güya her bir masnuuna ayrı ayrı, birbiri üstünde yirmi gömlek giydirmiş, yirmi perdeye sarmış. Her gömlekte, her perdede ayrı ayrı esmasını yazmış.”(589)

“Yalnız bir güzel çiçek ve hasna bir insan ve yalnız maddî ve zahir suretinde bu kadar esmayı gösterirse; acaba umum çiçekler ve bütün zîhayat ve büyük ve küllî mevcudat, ne derece ulvî ve küllî esmayı okutuyor, kıyas edebilirsin.”(589)

“Cennet bir çiçektir. Huri taifesi dahi bir çiçektir. Rûy-i zemin dahi bir çiçektir. Bahar da bir çiçektir. Sema da bir çiçektir; yıldızlar, o çiçeğin yaldızlı nakışlarıdır. Güneş de bir çiçektir; ziyasındaki yedi rengi, o çiçeğin nakışlı boyalarıdır. Âlem, güzel ve büyük bir insandır; nasılki insan, küçük bir âlemdir. Huriler nev'i ve ruhanîler cemaatı ve melek cinsi ve cin taifesi ve insan nev'i, birer güzel şahıs hükmünde tasvir ve tanzim ve icad edilmiştir. Hem her biri külliyetiyle; hem her bir ferdi, tek başıyla Sâni'-i Zülcemalinin esmasını gösterdikleri gibi; onun cemaline, kemaline, rahmetine ve muhabbetine birer ayrı ayrı âyinelerdir. Ve nihayetsiz cemal ve kemaline ve rahmet ve muhabbetine birer şahid-i sadıktır.”(589-590)

“Hakaik-i eşyanın esma-i İlahiyeye dayandığını ve istinad ettiğini, belki hakikî hakaik, o esmanın cilveleri olduğunu ve her şeyin çok cihetlerle, çok dillerle Sâniini zikr ve tesbih ettiğini anla.”(590)

“Eğer bir çiçekte esmayı okuyamıyorsan ve vâzıh göremiyorsan; Cennet'e bak, bahara dikkat et, zeminin yüzünü temaşa et. Rahmetin şu büyük çiçekleri olan Cennet ve bahar ve zeminde yazılan esmayı vâzıhan okuyabilirsin, cilvelerini ve nakışlarını anlar, görürsün.”(590)

“Sû'-i ihtiyarından neş'et eden küfür sarhoşluğu ile ve dalalet divaneliğiyle Sâni'-i Hakîm'in şu misafirhane-i dünyasını, tesadüf ve tabiat oyuncağı olduğunu tevehhüm edip ve cilve-i esma-i

İlahiyeyi tazelendiren masnuatın, zamanın geçmesiyle vazifelerinin bittiğinden âlem-i gayba geçmelerini, adem ile i'dam tasavvur ederek ve tesbihat sadâlarını, zeval ve

firak-ı ebedî vaveylâsı olduklarını tahayyül ettiğinden ve mektubat-ı Samedaniye olan şu mevcudat sahifelerini, manasız, karmakarışık tasavvur ettiğinden ve âlem-i rahmete yol açan kabir kapısını zulümat-ı adem ağzı tasavvur ettiğinden ve eceli, hakikî ahbablara visal daveti olduğu halde, bütün ahbablardan firak nöbeti tasavvur ettiğinden; hem kendini dehşetli bir azab-ı elîmde bırakıyor, hem mevcudatı, hem Cenab-ı Hakk'ın esmasını, hem mektubatını inkâr ve tezyif ve tahkir ettiğinden, merhamete ve şefkate lâyık olmadığı gibi, şiddetli bir azaba da müstehaktır. Hiçbir cihette merhamete lâyık değildir.”(592)

“Ey bedbaht ehl-i dalalet ve gaflet! "Gayr-ı meşru bir muhabbetin neticesi, merhametsiz azab çekmektir." kaidesi sırrınca, siz, fıtratınızdaki Cenab-ı Hakk'ın zât ve sıfât ve esmasına sarfedilecek muhabbet ve marifet istidadını ve şükür ve ibadat cihazatını, nefsinize ve dünyaya gayr-ı meşru bir surette sarfettiğinizden, bil-istihkak cezasını çekiyorsunuz.”(593)

“Dünyayı, bir misafirhane-i Rahman olduğunu göstermekle ve dünyadaki mevcudat ise, esma-i İlahiyenin âyineleri olduklarını ve masnuatı ise, her vakit tazelenen mektubat-ı Samedaniye olduklarını bildirmekle, insanın fena-yı dünyadan ve zeval-i eşyadan ve hubb-u fâniyattan gelen yaralarını güzelce tedavi eder ve evhamın zulümatından kurtarır.”(593)

"Şu âlem çendan fânidir, fakat ebedî bir âlemin levazımatını yetiştiriyor. Çendan zâildir, geçicidir; fakat bâki meyveler veriyor, bâki bir zâtın bâki esmasının cilvelerini gösteriyor.”(594)

“Bütün esması, nihayet derecede güzel olan ve her isminde pek çok envâr-ı hüsün ve cemal bulunan ve cennet bütün güzellikleriyle ve nimetleriyle, onun cemal-i rahmetini ve rahmet-i cemalini gösteren ve sevimli ve sevilen bütün kâinattaki bütün hüsün ve cemal ve mehasin ve kemalât, onun cemaline ve kemaline işaret eden ve delalet eden ve emare olan bir zâtı, mahbub ve mabud ittihaz et..."(595)

“Asâr ve mahlukat fânidirler. Fakat o âsârda ve o masnuatta nakışları, cilveleri görünen esma-i hüsna bâkidirler, daimîdirler. Ve esma ve sıfâtın her birisinde binler meratib-i ihsan ve cemal ve binler tabakat-ı kemal ve muhabbet var. Sen yalnız Rahman ismine bak ki: Cennet bir cilvesi ve saadet-i ebediye bir lem'ası ve dünyadaki bütün rızk ve nimet, bir katresidir."(595)

" Zira ehl-i iman ise (çünki) semavat ve arzın vazifelerini bilir. Hakikî hakikatlarını tasdik ediyor. Ve onların ifade ettikleri manaları iman ile anlıyor. "Ne kadar güzel yapılmışlar, ne kadar güzel hizmet ediyorlar." diyor. Ve onlara lâyık kıymeti veriyor ve ihtiram ediyor. Cenab-ı Hak hesabına onlara ve onlar âyine oldukları esmaya muhabbet ediyor. İşte bu sır içindir ki, semavat ve zemin, ağlar gibi ehl-i imanın zevaline mahzun oluyorlar.”(596)

“MÜHİM BİR SUAL: Diyorsunuz ki: "Muhabbet, ihtiyarî değil. Hem ihtiyac-ı fıtrîye binaen, leziz taamları ve meyveleri severim. Peder ve vâlide ve evlâdlarımı severim. Refika-i hayatımı severim. Dost ve ahbablarımı severim. Enbiya ve evliyayı severim. Hayatımı, gençliğimi severim. Baharı ve güzel şeyleri ve dünyayı severim. Nasıl bunları sevmeyeceğim? Nasıl bütün bu muhabbetleri, Cenab-ı Hakk'ın zât ve sıfât ve esmasına verebilirim? Bu ne demektir?

Elcevab: "Dört Nükte"yi dinle.

BİRİNCİ NÜKTE: Muhabbet, çendan ihtiyarî değil. Fakat ihtiyar ile, muhabbetin yüzü, bir mahbubdan diğer bir mahbuba dönebilir. Meselâ: Bir mahbubun çirkinliğini göstermekle veyahut asıl lâyık-ı muhabbet olan diğer bir mahbuba perde veya âyine olduğunu göstermekle, muhabbetin yüzü, mecazî mahbubdan hakikî mahbuba çevrilebilir.”(596-597)

“Hem baharı; Cenab-ı Hakk'ın nurani esmalarının en latif, güzel nakışlarının sahifesi ve Sâni'-i Hakîm'in antika san'atının en müzeyyen ve şaşaalı bir meşher-i san'atı olduğu

cihetiyle mütefekkirane sevmek, Cenab-ı Hakk'ın esmasını sevmektir.

Hem dünyayı; âhiretin mezraası ve esma-i İlahiyenin âyinesi ve Cenab-ı Hakk'ın mektubatı ve muvakkat bir misafirhanesi cihetinde sevmek, -nefs-i emmare karışmamak şartıyla- Cenab-ı Hakk'a ait olur.”(598)

“Cenab-ı Hakk'ın esmasına karşı olan muhabbetin tabakatı var: Sâbıkan beyan ettiğimiz gibi; bazan âsâra muhabbet suretiyle esmayı sever. Bazan esmayı, kemalât-ı İlahiyenin ünvanları olduğu cihetle sever. Bazan insan, câmiiyet-i mahiyet cihetiyle hadsiz ihtiyacat noktasında esmaya muhtaç ve müştak olur ve o ihtiyaçla sever.”(599)

“İşte insanın mahiyeti ulviye, fıtratı câmia olduğundan; binler enva'-ı hacat ile binbir esma-i İlahiyeye, herbir ismin çok mertebelerine fıtraten muhtaçtır. Muzaaf ihtiyaç, iştiyaktır. Muzaaf iştiyak, muhabbettir. Muzaaf muhabbet dahi aşktır. Ruhun tekemmülatına göre meratib-i muhabbet, meratib-i esmaya göre inkişaf eder. Bütün esmaya muhabbet dahi -çünki o esma Zât-ı Zülcelal'in ünvanları ve cilveleri olduğundan- muhabbet-i zâtiyeye döner.”(600)

“O güzel âsârdan ef'al-i İlahiyenin güzelliğine intikal ettirir. Ondan esmanın güzelliğine, ondan sıfâtın güzelliğine, ondan Zât-ı Zülcelal'in cemal-i bîmisaline karşı kalbe yol açar. İşte bu muhabbet bu surette olsa, hem lezzetlidir, hem ibadettir ve hem tefekkürdür.”(602)

“Cenab-ı Hak celil uluhiyetiyle, cemil rahmetiyle, kebîr rububiyetiyle, kerim re'fetiyle, azîm kudretiyle, latif hikmetiyle, şu küçük insanın vücudunu bu kadar havas ve hissiyat ile, bu derece cevarih ve cihazat ile ve muhtelif a'za ve âlât ile ve mütenevvi letaif ve maneviyat ile, techiz ve tezyin etmiştir ki; tâ, mütenevvi ve pek çok âlât ile, hadsiz enva'-ı nimetini, aksam-ı ihsanatını, tabakat-ı rahmetini, o insana ihsas etsin, bildirsin, tattırsın, tanıttırsın. Hem tâ bin bir esmasının hadsiz enva'-ı tecelliyatlarını, insana o âlât ile bildirsin, tarttırsın, sevdirsin.”(603)

“Güzel şeylere ve bahara meşru muhabbetin, yani "ne kadar güzel yapılmış" nazar ile, o âsârın arkasındaki ef'alin güzelliğini ve intizamını ve intizam-ı ef'al arkasındaki güzel esmanın cilvelerini ve o güzel esmanın arkasında sıfâtın tecelliyatını ve hâkeza sevmekliğin neticesi ise: Dâr-ı bekada o güzel gördüğü masnuattan bin defa daha güzel bir tarzda esmanın cilvesini ve esma içindeki cemal ve sıfâtını, Cennet'te görmektir. Hattâ İmam-ı Rabbanî (Radıyallahü Anhü) demiş ki: "Letaif-i Cennet, cilve-i esmanın temessülâtıdır." Teemmel!..”(606)

“Dünyada, dünyanın âhiret mezraası ve esma-i İlahiye âyinesi olan iki güzel yüzüne karşı

mütefekkirane muhabbetin uhrevî neticesi: Dünya kadar, fakat fâni dünya gibi fâni değil, bâki bir Cennet verilecektir. Hem dünyada yalnız zaîf gölgeleri gösterilen esma, o Cennet'in âyinelerinde en şaşaalı bir surette gösterilecektir.”(606)

“Hem madem dünyanın; her hatanın başı olan mezmum muhabbeti değil, belki esmaya ve âhirete bakan iki yüzünü, esma ve âhiret için sevmiş ve ibadet-i fikriye ile o yüzleri ma'mur etmiş, güya bütün dünyasıyla ibadet etmiş. Elbette dünya kadar bir mükâfat alması, mukteza-yı rahmet ve hikmettir. Hem madem âhiretin muhabbetiyle onun mezraasını sevmiş ve Cenab-ı Hakk'ın muhabbetiyle âyine-i esmasını sevmiş. Elbette dünya gibi bir mahbub ister. O da, dünya kadar bir Cennet'tir.”(606)

“Sâni'-i Zülcelal, Hâkim-i Hakîm, Adl-i Hakem ve binbir esma-yı kudsiye ile müsemma Fâtır-ı Bîmisal, şu âlem-i ekber olan kâinat sarayının ve hilkat şeceresinin icadını irade etti.”(610)

“O kavanin-i külliye ve desatir-i umumiye meydanlarında esmalarını tecelli ettirip tenvir etti.”(610)

“Ve birbiri içinde bulunan şu manidar keyfiyetler, öyle bir lisan-ı şehadettir ki; hem Sâni'-i Zülcemal'ini esmasıyla tarif eder, hem evsafıyla tavsif eder, hem cilve-i esmasını tefsir eder, hem teveddüd ve taarrüfünü, yani sevdirilmesini ve tanıttırılmasını ifade eder.”(624)

“Küre-i Arz bir kafadır ki, yüz bin ağzı vardır. Her bir ağzında, yüz bin lisanı vardır. Her lisanında, yüz bin bürhanı var ki; her biri çok cihetle Vâcib-ül Vücud, Vâhid-i Ehad, her şeye kadîr, her şeye alîm bir Zât-ı Zülcelal'in vücub-u vücuduna ve vahdetine ve evsaf-ı kudsiyesine ve esma-i hüsnasına şehadet ederler.”(628)

“İşte göz önünde her vakit gördüğümüz bu hadd ü hesaba gelmeyen yeni yeni hayatlar ve hayatların asılları ve zâtları olan ruhlar, birden ve hiçten vücuda gelmeleri ve gönderilmeleri, bir Zât-ı Vâcib-ül Vücud ve Hayy-ı Kayyum'un vücub-u vücudunu ve sıfât-ı kudsiyesini ve esma-i hüsnasını; lemaatın güneşi gösterdiği gibi gösteriyorlar.”(630)

“İnsan, üç cihetle esma-i İlahiyeye bir âyinedir.

Birinci Vecih: Gecede zulümat, nasıl nuru gösterir. Öyle de: İnsan, za'f ve acziyle, fakr u hacatıyla, naks ve kusuru ile, bir Kadîr-i Zülcelal'in kudretini, kuvvetini, gınasını, rahmetini bildiriyor ve hakeza pek çok evsaf-ı İlahiyeye bu suretle âyinedarlık ediyor.”(640)

“İnsan, üstünde nakışları görünen esma-i İlahiyeye âyinedarlık eder. Otuzikinci Söz'ün Üçüncü Mevkıfının başında bir nebze izah edilen insanın mahiyet-i câmiasında nakışları zahir olan yetmişten ziyade esma vardır. Meselâ: Yaradılışından Sâni', Hâlık ismini ve hüsn-ü takviminden Rahman ve Rahîm isimlerini ve hüsn-ü terbiyesinden Kerim, Latif isimlerini ve hâkeza... Bütün a'za ve âlâtı ile, cihazat ve cevarihi ile, letaif ve maneviyatı ile, havas ve hissiyatı ile ayrı ayrı esmanın ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek nasıl esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukuşunda dahi bir nakş-ı a'zam var ki, o da insandır.”(641)

“İnsan içinde veli, ömür içinde ecel, olmuş meçhul ve mühmel. Cum'ada müstetirdir bir saat,

kabul olur dua edersen.

Ramazanda münteşir bir leyle-i zû-kadir, esma-ül hüsnada muzmer iksir-i ism-i a'zam.”(673)

MEHMET ÖZÇELİK